

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Ольга Михайлівна БАЛИНСЬКА,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Львівського державного університету внутрішніх справ,
olga_bal@ukr.net

УДК 340.12

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ ЗНАКІВ ЗЛОЧИННОГО СВІТУ

Злочинність, як і інші сфери, пов'язані з діяльністю людини, супроводжується творенням і сприйняттям різноманітних знаків. Причому знаки можуть бути вербальними (слова) і невербальними (поведінка або її наслідки). Систематизовано знаки, якими послуговуються у сфері злочинного світу. Їх поділено за схемою: люди як знаки, поведінкові знаки, символічні артефакти і символічні зображення. Описано тип злочинця як знак. При цьому наголошено, що різні історичні епохи пропонували різні характеристики знакового образу злочинця: релігійні трактування і моральні оцінки, біологічні й соціологічні підходи, психоаналіз та мотиваційно-потребові теорії. Окрема увага приділена вербальним відповідникам, що відображають злочинців і злочинну діяльність; їх укомплектовують у словники жаргонної лексики. Ще однією категорією таких знаків є сліди злочинів, які можна згрупувати в ікони (різноманітні відбитки та копії), індекси (безпосередні сліди злочинців) та символи (від стародавніх ієрогліфів до новітньої свастики), вивченням яких займається криміналістика та спеціальні науки — фізіономіка, габітоскопія, дактилоскопія, графологія, фоноскопія, одорологія, трасологія, балістика та інші, а також семіотика, геральдика, культурологія тощо.

Як сфера функціонування знаків розглядається також судовий процес: приміщення суду; судова охорона; секретар засідання; зал судових засідань, де розташовані клітка для підсудних, лави для сидіння, трибуна для виступу; офіційна державна символика; одяг судді; традиційні висловлювання і т.д. Проаналізовано знаки зі сфери відбування покарань (натільні татуювання, назви частин території, ієрархічні відносини,

поведінкові знаки тощо). Ці знаки виконують функцію структурування, градації, маркування всього пенітенціарного середовища. Загалом, так звані “злочинні” знаки допомагають розмежувати правослухняність і протиправність, виконують запобіжну функцію (здатні застерегти від контакту зі злочинним елементом і навіть убезпечити від небажаного наслідку), а також зберігають і передають інформацію про вчинений злочин (відтворюють сліди дії чи події).

Ключові слова: артефакт, жаргон, злочинець, знак, знак-індекс, іконічний знак, символ, слід.

Злочинність, як і інші сфери, пов’язані з діяльністю людини, супроводжується творенням і сприйняттям різноманітних знаків. Причому знаки можуть бути вербальними (слова) і невербальними (поведінка або її наслідки). Загалом, знаки злочинного світу вирізняються такими ознаками, як суспільна небезпечність, протиправність, винність і караність [1, с. 614]. До того ж це має бути зовні проявлювана дія чи бездіяльність (думки, почуття, настрої не можуть юридично каратися) [2, с. 696] або ж інші зовні спостережувані характеристики.

У цій сфері знаковість уже досліджували, однак не систематизували. Що стосується вербальних знаків, то слід зазначити, що теорія знакової природи мови походить від учення стоїків (IV ст. до н. е.) та набула розвитку в концепції Арістотеля, граматиці Пор-Рояля, положеннях В. Гумбольдта, Е. Кассіра, Ч. Пірса, Р. Карнапа, Ч. Моріса, Ч. Огдена, А. Річардса, А. Гардинера, К. Бюлера, Ф. де Соссюра та інших. Однак і досі залишається багато дискусійних питань, до яких належать і питання про знакові одиниці мови та соціальне призначення мовних знаків, зокрема правових і тих, що побутують у злочинній сфері.

Дослідження невербальних знаків практикується порівняно недавно, але продуктивно. На сьогодні відомі дослідження у сфері психосеміотики спілкування (Г. Крейдлін), діяльності та засвоєння мови (Ч. Моріс, Ж. Піаже), лінгвістики, філософії, мистецтва (Ю. Степанов), пізнання і наукової творчості (В. Розін), візуальних повідомлень, зокрема архітектури (Ю. Лотман), тілесності (І. Журавльова, Є. Нікітіна) та в багатьох інших найрізноманітніших сферах (наприклад, феміністичності, психічних захворювань, мови програмування і навіть ювелірних прикрас). З-поміж значної кількості таких досліджень тематично виокремлюються психосеміотика політичної діяльності (О. Шейгал) та трудової діяльності в контексті юридичної психології (В. Васильєв), де предметом вивчення є власне людська поведінка з огляду впливу на неї знакових повідомлень, а також як процес творення знаків.

Мета дослідження — систематизувати знаки, якими послуговуються у сфері злочинного світу, й визначити їх соціальну функціональність.

Для реалізації поставленої мети використаємо схему, яку запропонувала О. Шейгал в аналізі знаків політичної сфери [3, с. 98–104]: люди як знаки, поведінкові знаки, символічні артефакти і символічні зображення.

Передусім знаковим вважається сам тип злочинця. Оскільки всі суспільства у всі часи хвилювали питання протидії злочинності, то треба було вміти вирізняти потенційних злочинців, щоб вчасно ізолювати їх від інших і запобігти вчиненню злочину. Різні історичні епохи називали різні характерні ознаки знакового образу злочинця. Спочатку вони були описані в релігійних нормах, але там більше

йшлося про причини злочинної поведінки, серед яких називали карму, божественне провидіння, спокусу, одержимість. Потім звертали увагу на відповідність зовні проявлюваної поведінки тогочасній суспільній моралі (скритність, відлюдькуватість або, навпаки, відверту зухвалість). При цьому не брали до уваги, що це може бути прояв природного темпераменту людини, тому, на жаль, історії відомі випадки, коли спалювали відьом за надзвичайну зовнішню красу чи успішність, піддавали ордаліям (випробуванням) саїтників, сторонилися вчених як чаклунів. З часом віддали перевагу біологічному та соціологічному підходам (наприклад, Ч. Беккарія називав серед причин злочинності природу людини і недосконалі закони [4]). Далі кримінологи почали акцентувати тільки на зовнішності особи (звідти початок розвитку фізіогноміки та френології). Всесвітньо відомою стала теорія “природженого злочинця” Ч. Ломброзо [5]. Цією “матрицею” мали користуватися оперативні працівники, слідчі, поліцейські, піддаючи підозрі та гонінню людей з низькими і похилими лобами, зсунутими досередини густими бровами, глибоко посадженими очима, тупим підборіддям, зсутуленою статурою й т.і. Із набуттям пріоритетного статусу людиноцентризму (а відповідно і всіх наук, що її вивчають, особливо психології) найважливішою характеристикою злочинця стали вважати те, що не можна спостерігати зовні, а скрите в його свідомості. Тобто основним критерієм “пошуку” потенційного злочинця стала психіка та її спонтанні, навіть інстинктивні поведінкові прояви (свого часу були поширені, скажімо, психоаналіз З. Фрейда [6] чи біхевіоризм, спеціалістів у галузі якого в США активно залучали до пошуку злочинців та ведення допитів [7]). Із розвитком науки і техніки з’являються нові теорії вирізнення ознак злочинця і з’ясування причин злочинної поведінки (генетична, хромосомна та ін.), хоча паралельно робиться наголос на домінуванні злочинних потреб і мотивації, емоційно-вольовій деформації та негативних соціальних інтересах.

Сучасний образ злочинця — це необов’язково неприємної зовнішності людина, але з обов’язковими кримінальними характеристиками її поведінки, тобто основний акцент робиться на діяльнісному аспекті. Але чи правильно є постановка проблеми про попереднє виокремлення кримінальних ознак поведінки; може людина з такими ознаками зовсім не має наміру вчинити злочин? Очевидно, діянням (дії чи бездіяльності) властиві кримінальні ознаки тільки після того, як вчинено злочин (замахнутися і вдарити сокирою залежно від об’єкта удару означає або колоти дрова, або рубати дерево, або вбити людину), чи наявні ознаки загрози вчинення злочину (це може бути чийсь намір зробити щось небезпечне для життя, здоров’я, майна особи, залякування або ймовірна небезпека).

Тому з-поміж поведінкових знаків у контексті правовідносин більш інформаційними є їх вербальні відповідники, що відображають “жанр” злочинної діяльності. Наприклад, відомо, чим займається особа, яку називають “зłodій”, і що вчинив той, кого вважають “гвалтівником”, “вбивцею”, “терористом”, “наркаторговцем” та ін. Але це загальноприйняті знаки, попри які активно функціонують їх аналоги в субсередовищі (в цьому випадку криміногенному): наприклад, “урка” (професійний злочинець), “гастролер” (шкочить не в одному місці), “сябро” (спільник), “агресор” чи “амурик” (гвалтівник неповнолітніх) тощо. Такі вербальні знаки необхідні для відмежування представників цієї субкультури (їх створення, власне, й розраховане на те, щоб відрізнитися від загалу, не бути зрозумілими, а отже, доступними); знання таких знаків дає

можливість розуміти мову злочинців і “устрій” їхньої функціонально-знакової системи. Тобто знову ж таки знаки допомагають відтворювати схему правовідносин, відображаючи їх ієрархію та чітко структуруючи злочинну поведінку за напрямками.

На допомогу кримінологам навіть складено спеціальні словники жаргонних понять [8], де вміщено як номінальні знаки (що називають суб'єктів, наприклад, міліціонера залежно від ситуації називають “афен”, “балон”, “батьюшка” (дільничний), “бобік” (рядовий), “лягавий”, “мент”, “мільтон”, “мусор”, “синій” (від кольору форми), “фараон”, “чорт”; і предмети, наприклад, наркотики залежно від виду називають “анаша”, “антрацит”, “ацетонка”, “балда”, “біле”, “винт”, “голка”, “горючка”, “гранж або ганджа”, “датура”, “джеф”, “доза”, “екстазі”, “колесо”, “сукнар”, “маковиння”, “марафет”, “наркота”, “п'ятка”, “соломка”, “турса”, “хандра”, “ханка”, “хімія”, “чистяк”, “чифір”, “шириво”, “ширка”, “шмаль”), так і відтворення символічних дій (наприклад: *знати біса* (симулювати божевілля), *бомбити* (обкрадати), *робити велосипед* (як помста — запалювання папірців між пальцями ніг, коли людина спить) та ін.) і навіть самого поняття “знак” (“блямба” — символ, “вухо” — знак (@) і т. д.). Знання цих кримінальних відповідників слів літературної мови може навіть певною мірою забезпечити соціального суб'єкта від згоди на якусь провокацію, завуальованого (сказаного незрозумілою мовою) втягнення в якусь небезпечну справу, вживання невідомих препаратів і т. ін.

Однак навіть тоді, коли вчиняється злочин, кримінальні знаки не перестають функціонувати; тільки тепер вони стають так званими “німими свідками”, злочин супроводжують нові знаки — сліди злочину або створювані у процесі слідства копії певних об'єктів дослідження. Ці знаки є предметом вивчення криміналістики, саме ця сфера юридичної науки найчастіше має справу з немовними знаками (іконічними, індексами, символами). До іконічних знаків у сфері криміналістики належать відбитки пальців чи зубів, копії документів, фотографії, фото-роботи і т. д.; індексами є не що інше, як сліди злочину чи злочинця; символи можуть використовуватися з будь-яких сфер життєдіяльності людини, тому можливі найрізноманітніші їх прояви (від стародавніх ієрогліфів до новітньої свастики). Для дослідження таких знаків використовують здебільшого знання зі сфери фізики, хімії та біології, а також спеціальних наук, наприклад, таких як антропометрія (фізіогноміка), габітоскопія, дактилоскопія, графологія (точніше почеркознавство), фоноскопія, одорологія, трасологія, балістика та ін.¹; і тільки знаки-символи потребують застосування інших спеціальних знань зі сфери семіотики, геральдики, культурології, психології тощо. Вміння правильно і швидко “читати і розшифровувати” такі знаки — велика майстерність слідчого чи оперативного працівника; це дає можливість розслідувати і розкривати злочини, так би мовити, по “гарячих слідах” (така процедура має свої особливості [9, с. 465–571]).

Крім криміналістично-технічних, слідчий процес охоплює криміналістично-тактичні дії, такі як слідчий огляд, допит, очна ставка, пред'явлення для впізнання, обшук, виїмка, а також відтворення обстановки та обставин події [9, с. 145–230]. Усі ці дії супроводжуються аналізом кримінальних знаків, тільки тут уже йдеться здебільшого про антропні знаки тіла (міміка, рухи, жести, пози), голосу (тембр, висота, швидкість мовлення), паралінгвістичні нюанси (обмовки, емоції, почервоніння чи збліднення, загальмованість мислення

¹ Див., напр. [9].

підозрюваного, а також зовнішній вигляд, манера спілкування, темперамент слідчого) та ін. Натомість відтворення обстановки та обставин події пов'язане зі створенням, реконструкцією певних знаків, аналогічних тим, що були на місці злочину в момент його вчинення (це можуть бути не тільки статичні знаки, наприклад, манекени людей чи макети зброї, а й динамічні чинники, — скажімо, освітлення чи шуми). У цьому випадку знаки сприятимуть перевірці й уточненню результатів допиту чи даних, отриманих під час виконання огляду та інших слідчих дій. Усі криміналістичні знаки становлять певну специфічну семіотичну систему, вміння побачити яку серед реального оточення є одним із найважливіших чинників розкриття злочину.

У таких ситуаціях говорять про мову криміналістики як систему загальних і приватних понять криміналістики, висловлюваних визначеннями і позначеннями (знаками, термінами). Така мова призначена для надання більшої точності й однозначності вживаним спеціальним термінам. Найзагальніші поняття мови криміналістики мають назву криміналістичних категорій (визначення загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики, криміналістичної методики, техніко-криміналістичного засобу, криміналістичного прийому і т. п.). Виникнувши на базі природної мови як засобу спілкування між людьми, мова криміналістики схильна до змін, які пов'язані, наприклад, з розширенням кола вживаних визначень. Знакові системи криміналістики — найменш розроблена частина мови науки і водночас одна з найбільш перспективних його частин, оскільки саме з нею пов'язана можливість використання в криміналістиці деяких положень кібернетики, математичної логіки, семіотики та інших сфер знань, що розвиваються [10].

Ще одним із показових прикладів використання знаків у слідчій практиці є застосування поліграфів (так званих детекторів брехні), діяльність яких, власне, базується на чіткому сприйнятті виключно знакової інформації (імпульси артеріального тиску, частоти серцебиття, температури тіла, потовиділення). Однак зараз ми не говоримо про доцільність і виправданість застосування цього виду комп'ютерної техніки, вона цікавить нас більше як суб'єкт сприйняття та опрацювання знаків, які можна назвати своєрідною раціонально-об'єктивною інформацією. Певною мірою такий спосіб вивчення підозрюваного нівелює індивідуальність із її певними особливими характеристиками, досліджувана особа стає просто "інформаційною сировиною" (за В. Л. Васильєвим [11]), що ускладнює досягнення об'єктивності в кінцевому результаті. Але це один зі способів сприяти веденню допитів і розкриттю злочинів.

Наступна сфера функціонування правових знаків — судовий процес, адже це одна із юридичних практик, що максимально наближена до статусу "ігрової", символічної, знакової. "Тут присутня надпотужна підсвідома сила семіотики судового засідання, — пише дослідник у цій сфері О. Бернюков. — Останнє створюється за рахунок неповторної містичної аури системи знаків, яка панує в судочинстві. Такими семіотичними символами в підсвідомості виступають саме приміщення суду; судова охорона; секретар засідання; зрештою, сам зал судових засідань, де розташовані клітка для підсудних, лави для сидіння, трибуна для виступу; офіційна державна символіка тощо; і, нарешті, (кульмінаційний момент початку гри) заходження до зали судді. Промовлене: "Встати, суд іде! Прошу — сідайте!". Саме в цей момент, як правило, спостерігається максимальна напруга; надалі вона вже не збільшується — йде певне заспокоєння, однак присутня

постійно. Виведення з оціпеніння розпочинається при словах: “На цьому слухання справи оголошується закритим (перенесеним)”. Це сигнал для “пробудження”. Однак навіть після виходу з суду ще залишається “мандраж”, спостерігається виснаження внутрішніх сил, але поступово вже доходить зміст промовлених слів судді” [12, с. 100–101]. Такий порядок було запроваджено давно, апробовано й закріплено практикою, і саме ця ритуальність, церемоніальність дає підстави вважати суд чимось особливим, найвищою державною силою, останньою інстанцією, що встановлює справедливість. Не дарма саме прообраз судді (богині правосуддя Феміди) є найхарактернішим символом усієї юриспруденції.

Після проведення суду, злочинець змушений відбути покарання, мета якого — не тільки вплинути на злочинця правовими й моральними засобами та привести у виконання міру примусу від імені держави, а й (в ідеалі) виправити його мислення і поведінку. Оскільки “виправний” латинською звучить як “пенітенціарний” (*poenitentiarus*), то й правові знаки, що функціонують у цій сфері, ми означили як пенітенціарні. У виправно-трудовах закладах, як правило, побутують ті ж злочинні знаки, що й на волі (злочинці спілкуються жаргонними вербальними й жестикуляційними знаками), однак створюються і нові знаки. До останніх можна віднести натільні татування — символічні зображення, що означають кількість років позбавлення волі, кількість разів відбування покарання, роль, яку виконував ув’язнений у тюремному колективі, та інше.

Знаковими в цій сфері є назви майже всього, що оточує в’язнів, що з ними відбувається і навіть їх самих. Так, наприклад, в’язницю чи колонію називають “академія” (може, через те, що тут справді неабияка школа життя), жіночу виправно-трудова колонію — “курятник”, в’язнична юшка — “баланда” (з часом стала узагальненою назвою в’язничної їжі, і “їсти баланду” означає бувати ув’язненим). Тут простежується чітка ієрархія серед ув’язнених: “бугор” (особа, яка верховодить серед в’язнів), “пахан” (почесний злодій похилого віку), “зек” (ув’язнений), “півень” (пасивний гомосексуаліст), “ображений” (пасивний гомосексуаліст, якого всі принижують і ображають), “бичок” (угодований в’язень, учасник втечі, призначений для канібалізму), “зелений прокурор” (втікач навесні); і навіть серед працівників виправно-трудових установ: “шеф” (начальник колонії), “кум” (оперативний працівник), “кусок” (контролер-прапорщик), “тато” (начальник загону). Є також свої поведінкові знаки: “бузити” (битися, конфліктувати), “висіти” (перебувати під вартою), “відкинутися” (звільнитися з місця ув’язнення), “звалити” (втекти), “закозлити”, “загнати під нари мокрими трусами” (насмятися з когось; принизити когось), “опустити” (принизити, образити когось), “очко рвати” (виступуватися перед адміністрацією колонії). Є, звичайно, і своєрідні, відповідні місцю й атмосфері, символічні артефакти (наприклад, найбільш принизливим місцем у камері вважається місце біля унітазу (“ощадкаси”), і відводять його тільки для “опущених”)². Тобто знову ж таки знаки виконують функцію структурування, градації, маркування всього пенітенціарного середовища.

Юридичній практиці відомі й інші приклади застосування знаковості. Наприклад, науковці Амстердамського університету Департаменту штучного інтелекту Т. Боссе, Ш. Геррітсен і Дж. Треур вважають, що діяльність поліції може бути формалізована. Зокрема, у колективній статті “Аналіз кримінальної поведінки” [13] вони розповідають про використання так званого цифрологічного методу (*numerical methods*) у класифікації кримінально караних дій. Так, для

² Див. [8].

позначення окремого виду злочинів (скажімо, нападу з метою заволодіння чужим майном, поєданого із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу³) використовується певний набір цифр; і коли в чергову частину надходить сигнал про вчинення такого виду злочину, диспетчер, який фіксує вхідні дзвінки і передає інформацію оперативній групі, повідомляє тільки цю послідовність цифр, а керівник групи вже знає, які саме дії кривяться за цим кодом, які технічні засоби треба застосовувати, яких спеціалістів треба висилати на місце злочину, якими мають бути їхні дії, щоб провести операцію із затримання злочинців максимально безпечно для самих правоохоронців та потерпілих і т. д. Тобто набір цифр стає своєрідним знаковим кодом, що узагальнює всі однотипні злочини й передбачає певний набір дій щодо протистояння цим злочинам. Такий підхід економить час, опускаючи опис ситуації і даючи чітку інструкцію щодо механізму розкриття злочину, однак будь-які, навіть найменші, відхилення від "стандартної ситуації" можуть призвести до неправильної її оцінки, а отже, і неправильного реагування на неї. Але однозначно така практика заслуговує на увагу хоча б тому, що дає можливість продемонструвати прагматизм функціонування правових знаків.

Така здатність правових знаків (усіх типів) сприяє вдосконаленню інформаційного підґрунтя життєдіяльності соціального суб'єкта. А це, зі свого боку, дає можливість оптимізувати сам суспільний механізм через раціональне використання знакової інформації. Вчені-юристи також підтримують важливість психосеміотичних досліджень. "Значення психосеміотичного підходу до раціоналізації трудової діяльності людини, — пише В. Л. Васильєв, — полягає в такому: по-перше, він є основою для аналізу природи і структури знакової інформації; по-друге, дозволяє розкрити глибинні взаємозв'язки між об'єктивною (система знакової інформації) та суб'єктивною (переробка знакової інформації) системами; по-третє, дає конструктивний метод для розробки вимог до організації інформаційної основи діяльності та процесу навчання людини відповідній діяльності, в якій використовується знакова інформація" [11, с. 89].

Тобто психосеміотичний супровід життєдіяльності людини розвиває в неї здатність оперувати предметами об'єктивної дійсності за допомогою їх знакових відповідників, виділяти й аналізувати знакові ситуації та типи відносин (зокрема правових), систематизувати й опрацьовувати отриману інформацію, а отже, і використовувати її для організації та поточного вдосконалення свого буття. Знаки як основні елементи і засоби мисленнєвої діяльності "допомагають здійснювати операції абстрагування, узагальнення й опосередкування властивостей і відношень предметів і явищ" [11, с. 90]. Знаки (зокрема, правові), беруть участь в управлінні процесом трансформації дійсності у свідомість людини і водночас організують, впорядковують її мисленнєву діяльність, що допомагає сформувати в кожного, зокрема, свою образно-поняттєву модель цієї дійсності.

Оскільки злочини вважаються іманентною характеристикою будь-якого, навіть найдосконалішого, суспільства, відповідно серед правових знаків загалом мають бути і злочинні знаки, які цю сферу відображають. Без них неможливо було б розмежувати правослухняність і протиправність, вони виконують запобіжну функцію (здатні застерегти від контакту зі злочинним елементом і навіть убезпечити від небажаного наслідку), а також зберігають і передають інформацію про вчинений злочин (сліди дії чи події).

¹ Приклад викладено відповідно до норми ст. 187 Кримінального кодексу України.

Список використаних джерел

1. Юридична енциклопедія [Текст] : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1999. — Т. 2: Д–Й. — 744 с.
2. Краткий юридический словарь [Текст] / под ред. А. Н. Азрилияна. — М. : Ин-т новой экономики, 2007. — 1088 с.
3. Шейгал, Е. И. Семиотика политического дискурса [Текст] : монограф. / Е. И. Шейгал. — М. : Гнозис, 2004. — 326 с.
4. Беккариа, Ч. О преступлениях и наказаниях [Текст] / Ч. Беккариа. — М. : Стелс: Бимпа, 1995. — 303 с.
5. Ломброзо, Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты [Текст] / Ч. Ломброзо. — М. : ИНФРА-М, 2004. — 320 с.
6. Фрейд, З. Лекции по введению в психоанализ [Текст] / З. Фрейд. — М. : Экспо, 2001. — 347 с.
7. Основные направления психологии в классических трудах. Бихевиоризм [Текст]. — М. : АСТ-ЛТД, 1998. — 704 с.
8. Ставицька, Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови [Текст] / Л. Ставицька. — К. : Критика, 2003. — 336 с.
9. Криміналістика [Текст] : навч. посіб. / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. — К. : Атіка, 2012. — 496 с.
10. Белкин, Р. С. Криминалистическая энциклопедия [Текст] / Р. С. Белкин. — 2-е изд., доп. — М. : Мегатрон XXI, 2000. — 334 с.
11. Васильев, В. Л. Юридическая психология [Текст] / В. Л. Васильев. — [5-е изд., доп. и перераб.]. — СПб. : Питер, 2002. — 656 с.
12. Бернюков, А. М. Юридична герменевтика як методологія здійснення правосуддя (філософсько-теоретичний аналіз) [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Бернюков Анатолій Миколайович. — Львів, 2008. — 198 арк.
13. Bosse, T. Case Analysis of Criminal Behaviour / Tibor Bosse, Charlotte Gerritsen, and Jan Treur // New Trends in Applied Artificial Intelligence [20th International Conference on Industrial, Engineering and Other Applications of Applied Intelligent Systems, IEA/AIE 2007, Kyoto, Japan, June 26–29, 2007. Proceedings] / ed. Hiroshi G. Okuno, Moonis Ali / Lecture Notes in Computer Science Vol. 4570, 2007, pp. 621–632 [Electronic Resource] Springer. — URL : http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-540-73325-6_62.

Надійшла до редакції 06.05.2015

Балинская О. М. Функциональность знаков преступного мира

Преступность, как и другие сферы, связанные с деятельностью человека, сопровождается созданием и восприятием различных знаков. Причем знаки могут быть вербальными (слова) и невербальными (поведение или ее последствия). В статье систематизированы знаки, которыми пользуются в сфере преступного мира. Они разделены по схеме: люди-знаки, поведенческие знаки, символические артефакты и символические изображения. Описан тип преступника как знак. При этом отмечено, что различные исторические эпохи предлагали различные характеристики знакового образа преступника: религиозные трактовки и моральные оценки, биологические и социологические подходы, психоанализ и мотивационно-потребностная теории. Отдельное внимание уделено вербальным аналогам, отражающим преступников и преступную деятельность; их укомплектовывают в словари жаргонной лексики. Еще одной категорией таких знаков есть следы преступлений, которые можно сгруппировать в иконы (разнообразные отпечатки и копии), индексы (непосредственные следы преступников) и символы (от древних иероглифов в новейшей

свастики), изучением которых занимается криминалистика и специальные науки — физиономика, габитоскопия, дактилоскопия, графология, фоноскопия, одорология, трасология, баллистика и другие, а также семиотика, геральдика, культурология и др.

Как сфера функционирования знаков рассматривается также судебный процесс: помещение суда; судебная охрана; секретарь заседания; зал судебных заседаний, где расположены клетка для подсудимых, скамьи для сидения, трибуна для выступления; официальная государственная символика; одежда судьи; традиционные высказывания и т.д. Проанализированы знаки из сферы отбывания наказаний (нательные татуировки, названия частей территории, иерархические отношения, поведенческие знаки и т.д.). Эти знаки выполняют функцию структурирования, градации, маркировки всей пенитенциарной среды. В общем, так называемые “преступные” знаки помогают разграничить правопослушание и противоправность, выполняют предохранительную функцию (способны предостеречь от контакта с преступным элементом и даже обезопасить от нежелательного последствия), а также сохраняют и передают информацию о совершенном преступлении (воспроизводят следы действия или события).

Ключевые слова: артефакт, жаргон, преступник, знак, знак-индекс, иконический знак, символ, след.

Balynska, O. M. Functionality of Criminal World Symbols

Crime, as well as other areas related to human activities, is accompanied by the creation and perception of various symbols. Moreover, the signs can be verbal (words) and non-verbal (behaviour or its consequences). The article systematizes the signs that are applied in the underworld. They are divided according to the scheme: people like signs, behavioural signs, symbolic artifacts and symbolic images. A type of offender is described as a sign. Special attention is paid to verbal equivalents, reflecting criminals and criminal activities. Another category of such signs is evidence of a crime that can be grouped into icons (various prints and copies), indexes (direct traces of criminals) and symbols (from ancient iconic signs to modern swastika), which are the objects of the study of criminology and special sciences — physiognomics, habitoscopy, dactyloscopy, graphology, phonoscopy, odorology, trasology, ballistics, semiotics, heraldry, culturology and others.

A court trial is also considered as a field of functioning of signs: a court building, a court guard, a court recorder, a courtroom with the cage for defendants, benches for sittings, speech stand, official state symbols, clothing of a judge, traditional expressions, etc. The signs from the sphere of serving penalties (underwear tattoos, names of the parts of the territory, hierarchical relationships, behavioural signs, etc.) are analyzed. These signs act as structuring, grading, labelling of the entire prison environment. In general, the so-called “criminal” signs help to distinguish between law awareness and misconduct, to perform the safety function (able to warn against contact with the criminal element and even protect from unwilling consequences), to store and transmit information about the crime (reproduce traces of an action or an event).

Keywords: artifact, jargon, criminal, sign, index, iconic sign, symbol, trace.

